

ირანის ბირთვული პროგრამა გლობალურ და რეგიონულ პოლიტიკაში**მაია კაპანაძე**

ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი.
კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტის
სოციალურ და ჰუმანიტარული ფაკულტეტი ასოც. პროფესორი

maiakapanadze@gmail.comORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-7460-5374>**თამარ აბრალავა**

სამართალმცოდნეობის მაგისტრი

tabralava@gmail.comORCID iD: <https://orcid.org/0009-0000-1886-1886>**ავთანდილ ონიაშვილი**

საერთაშორისო უსაფრთხოების კვლევების მაგისტრი.

avtooniasvili@gmail.comORCID iD: <https://orcid.org/0009-0002-1885-260X>

DOI: 10.52340/splogos.2025.03.11

აბსტრაქტი

ირანის ბირთვული პროგრამა მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს ახლო აღმოსავლეთის რეგიონულ უსაფრთხოებაზე. ქვეყნების ნაწილი მიშობს, რომ მასზე მუშაობას შესაძლოა, მოჰყვას ირანის მიერ ბირთვული იარაღის შექმნა. ირანის ბირთვული საქმიანობა, განსაკუთრებით ისლამური რევოლუციის შემდეგ, როგორც რეგიონულ, ისე საერთაშორისო დონეზე შეშფოთების მიზეზი გახდა, რადგან ამ რევოლუციის შედეგად ეს ქვეყანა პროდასავლური, სეკულარული მონარქიიდან შიიტურ ისლამურ რესპუბლიკად გადააქცია. ამან კი მნიშვნელოვნად შეცვალა ირანის საგარეო პოლიტიკური კურსი და ასევე მისი როლი გლობალურ პოლიტიკაში. ირანის ისლამური რესპუბლიკის საწყის ეტაპზე დროებით შენელდა ბირთვულ პროგრამაზე მუშაობა. ირანის მიერ ბირთვული პროგრამის შექმნის წამოწყებაში თავის დროზე დიდი როლი ითამაშეს დასავლეთის ქვეყნებმა, ისლამური რევოლუციის შემდეგ კი, იმავე დასავლეთის მხრიდან ირანის მიერ ბირთვულ პროგრამაზე მუშაობის განახლება აღქმულ ქნა, როგორც საფრთხის შემცველი მოვლენა, არა მხოლოდ რეგიონის, არამედ დანარჩენი მსოფლიოსთვისაც.

ირანი საინტერესო ქვეყანაა მისი რეგიონული და მსოფლიო დონის მნიშვნელობიდან გამომდინარე. ამ ქვეყნის ბირთვული პროგრამის საკითხისადმი ინტერესიც, ბუნებრივია, დიდია. ეს ლოგიკურიცაა, რადგან ირანი დიდ გავლენას ახდენს ახლო აღმოსავლეთის რეგიონის უსაფრთხოებასა და მის პოლიტიკურ დღის წესრიგზე. წლების წინ ბირთვულ პროგრამაზე შეთანხმების მიღწევით თითქოს ეს პრობლემა მოგვარდა, მაგრამ შეთანხმების მიღწევიდან სამი წლის შემდეგ მდგომარეობა კვლავ გართულდა.

არის გარკვეული მიზეზები, რაც ქმნის პრობლემას ირანის ბირთვული პროგრამის ხელახლა შეთანხმების მისაღწევად. ეს, პირველ რიგში, ახლო აღმოსავლეთის რეგიონულ უსაფრთხოებაზე აისახება. ირანის ბირთვული პროგრამის განვითარება სერიოზული სამეცნიერო და ტექნოლოგიური მნიშვნელობით ხასიათდება, ამიტომ ის საჭიროებს საერთაშორისო თანამეგობრობის მხრიდან მონიტორინგს. ირანის ბირთვული პროგრამა იმდენად აქტუალური და პრობლემატური გახდა, რომ მიმდინარე წლის ივნისში მთელი ახლო აღმოსავლეთის რეგულარული პოლიტიკური კრიზისის წინაშე აღმოჩნდა.

საკვანძო სიტყვები: ირანი, რეგიონი, უსაფრთხოება, პოლიტიკა, თანამეგობრობა

Iran's Nuclear Program in Global and Regional Politics

Maia Kapanadze

Doctor of Historical Sciences

Caucasus International University

Associate Professor

maiakapanadze@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-7460-5374>

Tamar Abralava

Master of Laws

tabralava@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0000-1886-1886>

Avtandil Oniashvili

Master of International Security Studies

avtooniashevili@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0002-1885-260X>

Abstract

Iran's nuclear program has a significant impact on regional security in the Middle East. Some countries fear that work on it could lead to Iran developing nuclear weapons. Iran's nuclear activities have become a cause for concern both regionally and internationally, especially since the Islamic Revolution, which transformed the country from a pro-Western, secular monarchy into a Shiite Islamic republic. This significantly changed Iran's foreign policy course and its role in global politics. The work on the nuclear program of the Islamic Republic of Iran has temporarily slowed down due to the initial Etao. Western countries played a major role in Iran's initiation of its nuclear program, and after the Islamic Revolution, the West perceived Iran's resumption of work on its nuclear program as a threat not only to the region but also to the rest of the world. Iran is an interesting country due to its regional and global importance. Naturally, there is great interest in the issue of this country's nuclear program. This is logical, since Iran has a great influence on the security of the Middle East region and its political

agenda. Years ago, the nuclear agreement seemed to have solved this problem, but three years after the agreement was reached, the situation has become more complicated.

Certain reasons create a problem in reaching an agreement on Iran's nuclear program again. This will primarily affect regional security in the Middle East. The development of Iran's nuclear program is of serious scientific and technological importance; therefore, it requires monitoring by the international community. Iran's nuclear program has become so topical and problematic that in June of this year, the entire Middle East region faced a political crisis.

Keywords: Iran, region, security, politics, community

მიზანი. ირანის ბირთვული პროგრამის გლობალური და რეგიონული პოლიტიკის კვლევა და ანალიზი.

კვლევის მეთოდები. გამოყენებულ იქნა თვისებრივი კვლევის მეთოდები: ისტორიულ-აღწერითი, კონტენტანალიზი, შედარებითი ანალიზი.

მეცნიერული სიახლე. გამოკვეთილი გვაქვს ირანის ბირთვული პროგრამის გავლენა როგორც რეგიონულ, ისე გლობალურ პოლიტიკაზე. განხილულია ის გარემოება, რაც ირანსა და დასავლეთს შორის ბირთვული შეთანხმების კვლავ მიღწევას ხელს უშლის. ყურადღებას ვამახვილებთ იმაზე, თუ რამ განაპირობა სამხედრო დაპირისპირება და მისი სწრაფად დასრულება ირანსა და ისრაელს შორის.

დისკუსია. ერაყთან რვაწლიანი ომის (1980-1988) შემდეგ ირანში დაიწყო ბირთვული ტექნოლოგიების შექმნა. უკვე 1990-იანი წლების დასაწყისში ირანი თანამშრომლობდა როგორც რუსეთთან, ასევე ჩინეთთან ბირთვული ტექნოლოგიების სფეროში. 1992 წლიდან მან დადო გარიგება ჩრდილოეთ კორეასთან, რომელმაც ირანს მიაწოდა რაკეტები სარაკეტო პროგრამისთვის. 1995 წელს იანვარში რუსეთმა განაცხადა, რომ დაასრულებდა ბუმპრის მშენებლობას და დათანხმდა ასევე სამი დამატებითი რეაქტორის აშენებას. მიუხედავად იმისა, რომ რუსეთმა ირანთან შეამცირა ბირთვული თანამშრომლობა აშშ-ის პრეზიდენტ ბილ კლინტონის ზეწოლით, ითვლება, რომ რუსეთი დაეხმარა ირანს ბირთვული საწვავის ციკლის განვითარებასა და არაქის მძიმე წყლის რეაქტორის მშენებლობაში.¹²²

ასე, რომ 1990-იან წლებში ირანმა განაახლა ბირთვულ პროგრამაზე მუშაობა, ამჯერად, რუსეთისა და ჩინეთის ტექნოლოგიური დახმარებით. ამან დასავლეთში გააჩინა შიში, რომ ირანი ბირთვულ იარაღს შექმნიდა. ამიტომ 1995 წელს აშშ-მა დააწესა აკრძალვა იმ ამერიკულ კომპანიებზე, რომლებიც ირანის ნავთობისა და გაზის სექტორში ინვესტირებს განახორციელებდა. 1996 წ. მიიღეს სანქციების პაკეტი, რომელიც უცხოურ კომპანიებსაც ავალდებულებდა თავის შეეკავებას ირანში ინვესტირებისგან.¹²³ აშშ-ის მიერ ირანისათვის დაწესებულმა სანქციებმა თანდათან არა მხოლოდ ორმხრივი, არამედ გლობალური ხასიათი მიიღო.

¹²² Ansari A, The Politics of Nationalism in Modern Iran CUP, Ginko, p. 24-27, 2014.

¹²³ Owen Wyn Q. The Iranian Nuclear Challenge, Oxford: Oxford university Press, p, 75, 2021.

1998 წელს ირანის პრეზიდენტმა სეიდ მოჰამედ ხათამიმ (1997-2005) ერთ-ერთ ინტერვიუში განაცხადა, რომ ირანი არ იყო ბირთვული ძალა და არც აპირებდნენ გამხდარიყვნენ ასეთი ძალა.¹²⁴ მისი ეს განცხადება გაამყარა ბირთვული ენერგიის საერთაშორისო სააგენტოს (IAEA) მაშინდელმა შეაფასებამ. IAEA-ს მაშინდელ დასკვნაში არ იყო მტკიცებულება იმაზე, რომ ირანი მუშაობდა ბირთვულ იარაღზე.¹²⁵

2002 წელის აშშ-ის პრეზიდენტმა ჯორჯ ბუშმა ირანი ერაყთან და ჩრდილოეთ კორეასთან ერთად „ბოროტების ღერძის“ ქვეყნად გამოაცხადა. ბუში ირანს ტერორიზმის ხელშეწყობაში დებდა ბრალს. კონკრეტულად კი, ალ-კაიდასა და ჰუზბოლას დახმარებაში. 2003 წელს ატომური ენერგიის სააგენტომ (IAEA) გამოძიების შედეგად აღმოაჩინა ხარვეზები, რაც არღვევდა ირანის ვალდებულებებს ბირთვული იარაღის გაუზრცელებლობის ხელშეკრულების (NPT) პირობებში. ირანი დათანხმდა მოლაპარაკებების დაწყებას ე. წ. E 3 ჯგუფთან (გერმანია, საფრანგეთი, დიდი ბრიტანეთი), რის შედეგადაც მათ შორის იმავე 2003 წელს გაფორმდა ნებაყოფლობითი შეთანხმება.¹²⁶

იმავე წელს ევროკავშირის წარმატებად შეიძლება ჩაითვალოს ირანის დათანხმება, შეეჩერებინა ურანის გამდიდრების პროგრამა და დაეშვა IAEA-ს ინსპექტირება მის ბირთვულ ობიექტზე. ამ შეთანხმებით ირანს შეეძლო ესარგებლა ბირთვული ენერგიით, რომლის მიზანი მშვიდობიანი უნდა ყოფილიყო. ევროპის თანამშრომლობა ირანის ბირთვული ენერგიის განვითარებაში იმითაც გამოიხატა, რომ ირანი, თავის მხრივ, დაჰპირდა მათ „ტოტალურ გამჭვირვალობას“ მის ბირთვულ საქმიანობაში. ამ ხელშეკრულებამ დაძაბულობა მხოლოდ დროებით შეამცირა.

აშშ-მა უარი თქვა 2003 წლის ამ მოლაპარაკებებში მონაწილეობაზე. იმავე წელს ერაყში აშშ-ის შეჭრის შემდეგ ირანმა მის ოფიციალურ პირებს ბირთვულ საკითხზე მოლაპარაკების შეთავაზებით მიმართა. გავრცელებული ინფორმაციით, ირანმა აშშ-ის შესთავაზა სრული თანამშრომლობა მისი ბირთვული პროგრამის შესამოწმებლად. სანაცვლოდ მოითხოვა სანქციების შეწყვეტა და ირანის „ლეგიტიმური უსაფრთხოების ინტერესების“ აღიარება. შეერთებულმა შტატებმა უარი თქვა ამ შეთავაზებაზე.¹²⁷

მოჰამად აჰმადი ნეჟადის პრეზიდენტობის დროს (2005-2013) ირანმა გაანახლა ურანის გამდიდრება მასზე მზარდი საერთაშორისო ზეწოლის მიუხედავად. ამან ეს ქვეყანა მიიყვანა მკაცრი სანქციების დაწესებამდე. სწორედ 2005 წელს IAEA-მ მიიღო რეზოლუცია, რომლის მიხედვითაც ირანი არ ასრულებდა IAEA-ს უსაფრთხოების შეთანხმებას.

¹²⁴ Kelsey Davenport, “Timeline of Nuclear Diplomacy with Iran, 1967–2023” Arms Control Association, last reviewed January 2023, <https://www.armscontrol.org/factsheets/timeline-nuclear-diplomacy-iran-1967-2023>. p. 48.

¹²⁵ Cordesman, Anthony H. *Iran's Military Forces and Warfighting Capabilities*. Washington, DC: Center for Strategic and International Studies, p. 84, 2007.

¹²⁶ Leverett Flunt, and Hilary Mann Leverett, *Going to Tehran: Why American Must Accept the Islamic Republic*, New York: Metropolitan Books, p.185, 2013.

¹²⁷ River, Charles. *Iran's Nuclear Program: The Controversial History of the Islamic Republic of Iran's Nuclear Research and Uranium Enrichment*, p. 203, 2017.

რეზოლუცია მოუწოდებდა ირანს, გამჭირვალობის ღონისძიების განხორციელებისკენ. 2006 წელს ირანს გაერომ დაუწესა სანქციები ბირთვულ პროგრამასთან დაკავშირებული ტექნოლოგიების მიღებაზე, 2007 წელს გაეროს უშიშროების საბჭომ მოუწოდა ირანს, გაეგრძელებინა IAEA-თან თანამშრომლობა და შეეზღუდა ბირთვული პროგრამის განვითარება.¹²⁸

2008 წელს ხავიერ სოლანამ ირანის საგარეო საქმეთა მინისტრ მოთაქის შეხვედრისას შესთავაზა თეირანს ეკონომიკური დახმარება ბირთვული გამდიდრების მცდელობების შეჩერების სანაცვლოდ. აითოლა ალი ხამენეიმ ამ შეთავაზებას უპასუხა, რომ ირანი განაგრძობს გზას ბირთვული პროგრამის განვითარებისაკენ. გაეროს უშიშროების საბჭომ თეირანის ამ პოზიციას რეზოლუციით უპასუხა, სადაც კვლავ ითხოვდნენ ირანის მიერ ბირთვული საქმიანობის შეჩერებას. მასში იყო ასევე დამატებითი სანქციები ფინანსურ და სავაჭრო სფეროებში. თუმცა, ვითარება შეიცვალა მაშინ, როდესაც აშშ-ის პრეზიდენტი გახდა ბარაკ ობამა (2009 წ.). ის ღიად უჭერდა მხარს ირანთან მოლაპარაკებების დაწყებას ბირთვულ საკითხზე.¹²⁹

2009 წელს თეირანმა p5+1-თან გაანახლა მოლაპარაკებები 1 ოქტომბერს ქენევაში და 19 ოქტომბერს ვენაში. გარკვეული მიზეზების გამო ეს მოლაპარაკებები ჩაიშალა. ვითარება კიდევ უფრო დამძიმდა, როცა ირანის პრეზიდენტმა მოჰამად აჰმადი ნეჟადიმ განაცხადა, რომ აპირებდა ურანის გამდიდრებას და დამატებითი ბირთვული ობიექტების აშენებას. იმავე წელს აშშ-მა სანქციები დაუწესა იმ უცხოურ კომპანიებს, რომლებიც ირანს ეხმარებოდნენ. 2010 წლიდან ევროკავშირმაც აქტიურად დაიწყო ირანის წინააღმდეგ სანქციების ამოქმედება, რაც მოიცავდა ნავთობისა და გაზის სექტორის შეზღუდვას და ფინანსურ ტრანზაქციებზე კონტროლს.¹³⁰

2011 წლისთვის გაერომ ახალი რეზოლუცია მიიღო ირანის წინააღმდეგ, რასაც ჩინეთი და რუსეთი ეწინააღმდეგებოდნენ. ასევე ევროკავშირმაც და შეერთებულმა შტატებმაც დაიწყეს ცალმხრივი ზომების მიღება ირანის წინააღმდეგ. აშშ-ის სანქციები ეხებოდა აკრძალვებს ირანის ცენტრალურ ბანკთან ტრანზაქციებზე, აგრეთვე ირანის სანავთობო ინდუსტრიის ბლოკირებას და ამერიკული კომპანიების წარმომადგენლობის აკრძალვას. აშშ ყველანაირად ცდილობდა ირანის სანქციებით შეზღუდვას და ამ გზით მისი ბირთვული პროგრამის განვითარების ხელის შეშლას.¹³¹

2011 წლის აპრილში შეხვედრა გაიმართა ირანსა და p5+1 ქვენებს შორის ჯერ სტამბულში, შემდეგ ბაღდადში, სადაც ირანს მოსთხოვეს შეეწყვიტა ურანის

¹²⁸ Scott D. Sagan, "Why Do States Build Nuclear Weapons? Three Models in Search of a Bomb," *International Security*, Vol. 21, No. 3 (1996), pp. 54–86, <https://www.jstor.org/stable/2539273>.

¹²⁹ Patrick Clawson, "Iran's Presidential Election: The Economic Situation," Washington Institute for Near East Policy, PolicyWatch 2799, May 3, 2017, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/irans-presidential-election-economic-situation>.

¹³⁰ Patrick Clawson, "Iran's Presidential Election: The Economic Situation," Washington Institute for Near East Policy, PolicyWatch 2799, May 3, 2017, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/irans-presidential-election-economic-situation>.

¹³¹ Nader Habibi, "Iran's Overeducation Crisis: Causes and Ramifications," Crown Centre for Middle East Studies, Middle East Brief No. 89, February 2015, <https://www.brandeis.edu/crown/publications/middle-east-briefs/index.html>.

გამდიდრება, ასევე დაეხურა ფორდოში ბირთვული საწვავის გამდიდრების ქარხანა. ამის სანაცვლოდ ისინი ირანს მიაწოდებდნენ სამოქალაქო ავიაციის ნაწილებს. ასევე განიხილავდნენ სამედიცინო იზოტოპების მიწოდებას. ირანი დათანხმდა ურანის გამდიდრების შემცირებას, თუ მოუხსნიდნენ სანქციების ნაწილს, როგორცაა ცენტრალური ბანკის და ნავთობის ინდუსტრიის წინააღმდეგ დაწესებული სანქციები. სანქციების ასე მალე მოხსნა მიუღებელი აღმოჩნდა დასავლეთისთვის.¹³²

2013 წელს ირანის პრეზიდენტად ჰასან როუჰანიდის (2013-2021) არჩევას ამ ქვეყანაში გარკვეული პოლიტიკური ცვლილებები მოჰყვა. ის, როგორც ზომიერი რეფორმატორი, დასავლეთთან ურთიერთობის გაუმჯობესებას ისახავდა მიზნად. როუჰანი ცნობილი იყო დასავლეთისთვის, რადგან ის გარკვეული პერიოდი ბირთვული მოლაპარაკებების ჯგუფს ხელმძღვანელობდა. როუჰანმა დასავლეთთან დაიწყო მოლაპარაკებების სერია. მოლაპარაკებების მთავარი მიზანი იყო ირანის ბირთვული პროგრამის შეზღუდვა, რასაც სანაცვლოდ მოჰყვებოდა სანქციების შემსუბუქება.¹³³ უკვე 2015 წლის 14 ივლისს ირანმა და P5+1-ის სახელმწიფოებმა ხელი მოაწერეს ერთობლივ ყოვლისმომცველ სამოქმედო გეგმას. ეს შეთანხმება ითვალისწინებდა: ურანის გამდიდრების შეზღუდვას 3.67%-მდე, გამდიდრებული ურანის მარაგის შემცირებას 300 კგ-მდე, ცენტრიფუგების რაოდენობის შემცირებას. აგრეთვე IAEA-ს მიერ მკაცრ მონიტორინგს ირანის ბირთვულ ობიექტებზე და ა. შ. თავის მხრივ, P5+1-ის ქვეყნები და გაერო ირანს სანქციების გაუქმებას ჰპირდებოდნენ.¹³⁴

ირანის ბირთვული შეთანხმება წარმატებით დაიწყო. ამის თქმის საფუძველს გვაძლევს IAEA-ს განცხადება, რომ 2016 წლისთვის ირანმა შეასრულა თავისი დაპირებები. ამას მოჰყვა ევროკავშირის, შეერთებული შტატებისა და გაეროს მიერ სანქციების თანდათანობით მოხსნის პროცესი. პრეზიდენტი ობამას მმართველობის დროს გაუქმდა ნავთობის მეორადი სანქციებიც, რაც ირანს აძლევდა საშუალებას, გაეზარდა ნავთობის ექსპორტი. ქვეყანა დაბრუნდა ნავთობის მსოფლიო ბაზარზე, გაუმჯობესდა ეროვნული ვალუტის კურსი და გაიზარდა უცხოური ინვესტიციები. ამის შემდეგ ირანს თეორიულად უნდა აღდგენოდა წვდომა SWIFT-ის სისტემაზე. თუმცა, მის პრაქტიკულ ხელმისაწვდომობას SWIFT-ზე მრავალი ბარიერი შეექმნა. მიუხედავად სანქციების ფორმალური მოხსნისა, აშშ-ის რეგულაციები კვლავ კრძალავდა დოლარში ტრანზაქციებს ირანთან.

2016 წლიდან აშშ-ის მომავალმა პრეზიდენტმა დონალდ ტრამპმა წინასაარჩევნო კამპანიის დროს ეს ხელშეკრულება ღიად დაგმო, რამაც შექმნა რისკი, აღნიშნული შეთანხმების შესაძლო შეწყვეტაზე. ამ შეთანხმებას ბზარი მაშინ გაუჩნდა, როდესაც შეერთებული შტატების პრეზიდენტი დონალდ ტრამპი გახდა. 2018 წლის 8 მაისს მან განაცხადა შეთანხმებიდან გამოსვლისა და ირანის წინააღმდეგ

¹³² Leverett Flutt and Hilary Mann Leverett, *Goung to Tehran: Why American Must Accept the Islamic Republic*, New York: Metropolitan Books, p, 151, 2013.

¹³³ Jett Dennis, *The Iran Nuclear Deal: Bombs, Bureaucrats and Billionaries*, p.108-111, 2017.

¹³⁴ Kelsey Davenport, "The Joint Comprehensive plan of action (JCPOA) at a glance", arms control association, August, p. 75-82, 2022.

სანქციებს ხელახალა დაწესების შესახებ. ტრამპი თვლიდა, რომ ირანი ამ მიღწეული შეთანხმებით თავისი მიზნის მისაღწევად დროს მოიგებდა. მას სწამდა, რომ მდგრადი ეკონომიკური სანქციებით შეძლებდა ირანზე ზეწოლის მოხდენას. JCPOA-ს დანარჩენი ხელმომწერი ქვეყნები კი აკრიტიკებდნენ აშშ-ის ასეთ პოზიციას.¹³⁵ ირანმაც დაიწყო JCPOA-ს პირობების დარღვევა: გაზარდა ურანის გამდიდრება, გააფართოვა გამდიდრებული ურანის მარაგი. მიუხედავად ამისა, ირანი მაინც აცხადებდა, რომ მზად იყო დაბრუნებოდა შეთანხმებას თუ სანქციებს მოუხსნიდნენ.¹³⁶

მიღწეული შეთანხმების შენარჩუნების მიზნით გაერთიანებულმა სამეფომ, საფრანგეთმა და გერმანიამ შექმნეს ბარტერული სისტემა, რომელიც ცნობილია, როგორც INSTEX. იგი შეიქმნა 2019 წელს, ევროპასა და ირანს შორის ლეგიტიმური ვაჭრობის გაუმჯობესებისათვის. სისტემას ხელი უნდა შეუწყოს ირანთან ტრანზაქციებისათვის შეერთებული შტატების საბანკო სისტემის გარეთ. ირანი 2020 წლის დასაწყისში დათანხმდა ერთ ტრანზაქციას ევროპიდან ირანში სამედიცინო საქონლის ექსპორტზე. ამის შემდეგ ირანი თანმიმდევრულად და მიზანმიმართულად ბლოკავდა ტრანზაქციების სხვა წინადადებებს. ირანის მუდმივი უარის თქმის გათვალისწინებით, კომპანიასთან თანამშრომლობაზე, INSTEX-ის აქციონერები მივიდნენ იმ დასკვნამდე, რომ აღარ არსებობდა საფუძველი INSTEX-ის ფუნქციონირების შესანარჩუნებლად. აქციონერებმა ხმა მისცეს მის დაშლას 2023 წლის 9 მარტის რიგგარეშე გენერალურ კრებაზე.¹³⁷

მიუხედავად იმისა, რომ ობამას ადმინისტრაციის დროს ხელი შეუწყო აშშ-ირანის ურთიერთობების დათბობას, პრეზიდენტ ტრამპის შეთანხმებიდან გამოსვლამ გამოიწვია ორ ქვეყანას შორის ურთიერთობების გაცივება. შეთანხმებიდან გამოსვლა შეიძლება ჩაითვალოს აშშ-ის საგარეო პოლიტიკის არასწორ გადაწყვეტილებად. აქვე აუცილებელია ყურადღება გავამახვილოთ JCPOA-ს გავლენის შესახებ ახლო აღმოსავლეთის რეგიონზე. რეგიონის ქვეყნებს შორის უნდა გამოიყოს ისრაელი. ირან-ისრაელის ურთიერთობები ბევრ წინააღმდეგობას აწყდება. მათ შორის უმთავრესია ბირთვული პროგრამის საკითხი. ისლამური რევოლუციის შემდეგ ირანი არ მალავდა და საჯაროდ მოუწოდებდა ისრაელის განადგურებას. აქედან გამომდინარე, ისრაელს მიაჩნია, რომ ბირთვული იარაღის ფლობა ირანს ამის განხორციელების საშუალებას მისცემს. JCPOA-ს დაშლის შემდეგ თეირამა დაამონტაჟა უფრო მოწინავე ცენტრიფუგები თავის ბირთვულ ცენტრებში. ირანმა მიაღწია ურანის გამდიდრების მაღალ ნიშნულს, რაც ახალ გამოწვევას უქმნის ისრაელს. პროპაგანდით, რომ ირანი წარმოადგენს საფრთხეს, ისრაელი შეუერთდა ისეთ ქვეყნებს, როგორებიცაა საუდის არაბეთი და არაბთა გაერთიანებული საამიროები. ამის საფუძველზე ირანის წინააღმდეგ გაჩნდა ოთხი ქვეყნის ალიანსი,

¹³⁵ U.S. Department of state, joint comprehensive plan of action (JCPOA), p. 143-147, July 14, 2025.

¹³⁶ Heinonen Olli and David Albright, Unmasking Irans Nuclear Deception, Washington, DC: Institute for Science and International Security, p. 121, 2023.

¹³⁷ Heinonen Olli and David Albright, Unmasking Irans Nuclear Deception, Washington, DC: Institute for Science and International Security, p. b127, 2023.

რომელშიც შედიოდა; აშშ (ტრამპის ადმინისტრაცია), ისრაელი (ნეთანიაჰუს მთავრობა), საუდის არაბეთი (მოჰამედ ბინ სალმანი) და არაბთა გაერთიანებული საამიროები (მოჰამედ ბინ ზაიდი).

ირანის მიერ ურანის სწრაფი გამდიდების პროცესს შემფოთებით უყურებდა აშშ და ისრაელი. მათ განახორციელეს ირანზე კიბერშეტევა. STUXNET-ი კომპიუტერული ჭიაა, რომელიც ირანის ბირთვულ ობიექტზე განლაგდა თავდასხმისთვის ნათანზში. ის შეიქმნა საიდუმლო პროგრამით აშშ-ისა და ისრაელის სადაზვერვო სამსახურის ხელმძღვანელობით.¹³⁸ ეს პროგრამა სისტემაში მოხვედრისთანავე აინფიცირებდა კომპიუტერებს და, რაც მთავარია, აზიანებდა ფიზიკურ ინფრასტრუქტურას. მისი მიზანი იყო ირანის ბირთვული პროგრამის შენელება. STUXNET-ის მეშვეობით აშშ იღებდა ინფორმაციას ირანის ბირთვულ ობიექტთან დაკავშირებით. მთვარი აქ არის ის, რომ ინფრასტრუქტურის დაზიანება ისე მიმდინარეობდა, რომ ამას ირანელები ვერ ხვდებოდნენ, რადგან ეს ჩაშენებული მოწყობილობა მათ ანახებდა მხოლოდ იმას, რაც მათ სურდათ. STUXNET-მა მოახერხა ბირთვული პროგრამის შენელება იმ მომენტისთვის, მაგრამ მას სერიოზული დაზიანება არ გამოუწვევია.¹³⁹

შეთანხმებიდან შეერთებული შტატების გასვლამ გაართულა მომავალი მოლაპარაკებების პერსპექტივები. თეირან-ვაშინგტონის გადრმავებულმა უნდობლობამ გამოიწვია როგორც რეგიონული, ისე საერთაშორისო დაძაბულობა.¹⁴⁰ JCPOA იყო უზარმაზარი ნაბიჯი ახლო აღმოსავლეთის რეგიონში დაძაბულობის თავიდან ასაცილებლად. უნდა ითქვას, რომ JCPOA-მ შესანიშნავი შესაძლებლობა მისცა IAEA-ს დაკვირვებოდა ირანის ბირთვულ საქმიანობას,

უნდა აღინიშნოს, რომ 2018 წელს ტრამპის ადმინისტრაციის ერთპიროვნული გადაწყვეტილებით აშშ-ის შეთანხმებიდან გასვლისა და ირანისათვის სანქციების ხელახალი ამოქმედების შემდეგ ირანი გარკვეული დროით აგრძელებდა შეთანხმების პირობების შესრულებას. თუმცა, დროის გასვლასთან ერთად, განსაკუთრებით 2019 წლიდან, ირანმა დაიწყო ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულებების ეტაპობრივი დარღვევა, როგორც საპასუხო ქმედება დასავლეთის „პასიურობის“ ფონზე.

2019 წლის მაისში ირანმა ოფიციალურად განაცხადა, რომ იწყებდა შეთანხმებით ნაკისრი ვალდებულებების შეუსრულებლობას და დაიწყო ურანის გამდიდრება 3.67%-იანი ზღვარის გადაჭარბებით. 2021 წლისთვის ამ მაჩვენებელმა 60%-ს მიაღწია. განაახლა და დაამატა უფრო სწრაფი IR-6 მოდელის ცენტრიფუგები. ირანმა ასევე შეამცირა საერთაშორისო ატომური ენერგიის სააგენტოს (IAEA) წარმომადგენლების წვდომა თავის ბირთვულ ობიექტებზე. ამის შემდეგ IAEA-ს რეგულარულ ანგარიშებში ნათლად იკითხებოდა შეშფოთება ირანის ბირთვული პროგრამის არაპროგნოზირებადობის თაობაზე. სააგენტოს მონაცემებით, ირანს უკვე

¹³⁸ For a comprehensive list of remaining US sanctions on Iran, see Kenneth Katzman, “Iran Sanctions,” Congressional Research Service, April 14, 2017, <https://sgp.fas.org/crs/mideast/RS20871.pdf>.

¹³⁹ For a comprehensive list of remaining US sanctions on Iran, see Kenneth Katzman, “Iran Sanctions,” Congressional Research Service, April 14, 2017, <https://sgp.fas.org/crs/mideast/RS20871.pdf>.

¹⁴⁰ Matthew, J. Brummer. Nuclear Choices: Power, Proliferation, and the International Order in the 21st Century. Cambridge: Cambridge University Press, p, 119-122, 2023.

ჰქონდა ისეთი ოდენობის გამდიდრებული ურანი, რომელიც თეორიულად საკმარისი იქნებოდა ბირთვული იარაღის შესაქმნელად, თუკი ის ამ გზას აირჩევდა. თუმცა, ირანი კვლავ ამტკიცებდა, რომ მისი ბირთვული პროგრამა მხოლოდ მშვიდობიან მიზნებს ემსახურებოდა. დასავლეთის სახელმწიფოებმა ირანს მოუწოდეს დაბრუნებოდა შეთანხმებას. სანქციების გაუქმების გარეშე ირანი მოლაპარაკებებს არ დაუბრუნდა. ამის გამო მხარეები აღმოჩნდნენ ჩიხში – არც ირანი თმობდა ბირთვულ პროგრესს, და არც აშშ/ევროპა ხსნიდა ეკონომიკურ ბარიერებს ირანისათვის.

ამავე პერიოდში გამწვავდა ისძრავლსა და ირანს შორის არსებული დაპირისპირება. ისრაელი რეგულარულად ცდილობდა ირანის ბირთვულ ობიექტებზე პირდაპირ დივერსიას. მაგ., 2020 წლის 27 ნოემბერს ირანის ბირთვული პროგრამის „ტვინის“, ბირთვული ფიზიკოსის მოჰსენ ფაჰრიზადეს მკვლელობამ ირანის მხრიდან საპასუხო მუქარა და სარაკეტო მოქმედებები გამოიწვია. შედეგად, ბირთვული საკითხი გადაიქცა არა მხოლოდ ტექნიკურ-დიპლომატიურ, არამედ უშუალოდ უსაფრთხოების კრიზისად. ირანის მთავრობამ განაცხადა, რომ ფაჰრიზადეს სიკვდილი არ შეაჩერებდა ბირთვულ პროგრამას, არამედ მეტ სტიმულს მისცემდა მას. რამდენიმე კვირის შემდეგ ირანის პარლამენტმა მიიღო კანონი ბირთვული პროგრამის გაფართოების შესახებ. მათ შორის ურანის გამდიდრების გზრდაც 20%-ზე მეტად. აგრეთვე იზღუდებოდა IAEA-ს ინსპექტირების დაშვებაც ბირთვულ ობიექტებზე. ახალი ცენტრიფუგები უნდა გაშვებულიყო¹⁴¹. დასავლეთში ფაჰრიზადეს მკვლელობა შეფასდა, როგორც ნაბიჯი, რომელსაც შესაძლოა გაერთულებინა დიპლომატიური გზების მოძიება. ევროკავშირისა და გაეროს მხრიდან იყო მოწოდებები თავშეკავებისკენ. მისმა მკვლელობამ ნათლად აჩვენა, რომ ირანის ბირთვული პროგრამა არა მხოლოდ დიპლომატიური, არამედ დაზვერვითი და უსაფრთხოების სფეროს საგანიც გახდათ¹⁴².

2021 წელს, აშშ-ის პრეზიდენტად ჯო ბაიდენის არჩევის შემდეგ, შეერთებულმა შტატებმა გამოაცხადა მზადყოფნა, დაბრუნებულიყო ბირთვულ შეთანხმებაში იმ შემთხვევაში, თუ ირანიც დაუბრუნდებოდა ნაკისრი ვალდებულებების სრულ შესრულებას. ბაიდენის ადმინისტრაციამ ცდილობდა ტრამპის ღროინდელი პოლიტიკის შეცვლას და დიალოგის გზით პრობლემის გადაჭრას. იმავე წლის პირველ ნახევარში ბაიდენის ადმინისტრაციამ და სხვა E3/EU+3-მა ქვეყნებმა სცადეს მოლაპარაკება ირანთან. მოლაპარაკებების ექვსი რაუნდი გაიმართა 2021 წლის აპრილიდან ივნისამდე, მხარეები ვერ შეთანხმდნენ ძირითად საკითხებზე. ირანი მოითხოვდა მოეხსნათ ყველა სანქცია სრულად და წინასწარ და მიეცათ გარანტიები, რომ აშშ მომავალში აღარ დატოვებდა შეთანხმებას. აშშ, თავის მხრივ, მოითხოვდა ირანს შეეჩერებინა ურანის 60%-იანი გამდიდრება და განეახლებინა IAEA-სთან თანამშრომლობა. აშშ-ში ბაიდენს კონგრესში ძლიერი წინააღმდეგობა ჰქონდა რესპუბლიკელების მხრიდან, რომლებიც

¹⁴¹ Graham Thomas, Preventing Catastrophe: The Diplomacy of Nuclear Nonproliferation with Iran. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, p.176-186, 2022.

¹⁴² The New York Times, israel's secret weapon against iran: A KILLER ROBOT? P. 96, 18 september, 2021.

მოითხოვდნენ ნებისმიერი ახალი შეთანხმების კონგრესში განხილვას და ხაზს უსვამდნენ ირანის „საფრთხეებს.“¹⁴³

2021 წელს ირანის პრეზიდენტი გახდა ებრაჰიმე რაისი (2021-2024). ახალი პრეზიდენტი ამტკიცებდა, რომ ღია იყო JCPOA-ს ხელახალი გააქტიურებისთვის, მაგრამ რაისის ადმინისტრაცია თვეების განმავლობაში არ აქტიურობდა დიპლომატიურ ფრონტზე. უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ ირანი აგრძელებდა ურანის გამდიდრების პროცესს. გარდა ამისა, ირანი აგრძელებდა ახალი თაობის ცენტრიფუგების გამდიდრების პროცესისთვის საჭირო მბრუნავი მანქანების წარმოებას, რომლებიც უფრო მოწინავეა ტექნოლოგიურად, ვიდრე ნებადართული იყო ხელშეკრულებით. რაისიმ შეამცირა თანამშრომლობა IAEA-სთან. პრობლემა იყო აგრეთვე ისრაელის გააქტიურებული ლობირება აშშ-ის შიგნითაც, რათა შეთანხმება არ აღდგენილიყო. დასავლეთისთვის დიდი დაბრკოლება გახდა ისიც, რომ ირანმა დაიწყო რუსეთსა და ჩინეთთან უფრო მჭიდრო თანამშრომლობა, რაც ირანისთვის ალტერნატიულ ეკონომიკურ და დიპლომატიურ გზებს ქმნიდა. და ბოლოს, ირანს სურდა მტკიცე გარანტიები, რომ აშშ აღარ დაარღვევდა შეთანხმებას. ბაიდენის ადმინისტრაცია კი ვერ იძლეოდა გარანტიებს მორიგი ცალმხრივი გასვლის შესახებ.¹⁴⁴

მსოფლიოში მიმდინარე მოვლენებმაც იმოქმედა ირანის ბირთულ პროგრამასთან დაკავშირებით შეთანხმების აღდგენლობაზე. რუსეთ-უკრაინის ომმა შეცვალა მსოფლიოში პოლიტიკური ვითარება და შეაფერხა ეს პროცესი. ამ ომის ფონზე, გარკვეული დროის მანძილზე, გაიმართა დისკუსია შეთანხმების შესახებ ყველა მხარის მონაწილეობით. რუსეთ-უკრაინის ომმა გააძლიერა JCPOA-ს ოპონენტები თეირანში, რომლებიც ამტკიცებდნენ, რომ მათ აღღარ ჰქონდათ მტკიცე პოზიცია ამ მოლაპარაკებებში შედეგის მისაღებად. 2022 წლის შემდეგ ირანი გააქტიურდა რუსეთისა და ჩინეთის მიმართულებით. მისი პარტნიორობა რუსეთთან განსაკუთრებით გაძლიერდა რუსეთ-უკრაინის ომის დროს, როდესაც ირანმა რუსეთს მიაწოდა უპილოტო დრონები (შაჰიდები), რასაც დასავლეთისგან ახალი სანქციები მოჰყვა.¹⁴⁵

2023 წლიდან ირანის ბირთვული საკითხი ახალ ეტაპზე გადავიდა. იმ დროს, როცა ირანი განაგრძობდა ბირთვული პროგრამის გაფართოებას, საერთაშორისო ვითარება მკვეთრად შეიცვალა: რუსეთ-უკრაინის ომი კვლავ გრძელდებოდა, გამწვავდა ჩინეთ-დასავლეთის დაპირისპირება და თანდათან გაიზარდა რუსეთისა და ირანის სტრატეგიული თანამშრომლობა. ამ პროცესებმა მნიშვნელოვნად გაართულა დასავლეთის მცდელობები შეთანხმების აღდგენაზე და გააძლიერა შიში

¹⁴³ Anoushrihan Ehteshami, *The Foreign Policies of Middle East States: New Directions After The Arab Spring*. 3rd ed. Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers, p 214, 2023.

¹⁴⁴ Nadeen Ebrahim, "Iran's President Defends Uranium Enrichment after Europeans 'Trampled on their Commitments,'" CNN, September 24, 2023, <https://edition.cnn.com/2023/09/24/middleeast/iran-raisi-fareed-zakaria-interview-intl/index.html>

¹⁴⁵ Jazeera AL., *Iran Expands Uraniums Enrichment to new highs*. IAEA report, p. 52, 2025..

იმის თაობაზე, რომ ირანი შეიძლება ბირთვული იარაღის მაღალ ზღურბლს მიახლოებოდა.¹⁴⁶

2023 წელს ირანი ოფიციალურად შეუერთდა შანხაის თანამშრომლობის ორგანიზაციას (SCO) და BRICS პლატფორმას, რაც სიმბოლურად ნიშნავდა ირანის გაწევრიანებას ანტიდასავლურ ეკონომიკურ ბლოკში. ჩინეთი კი შეეცადა ეთამამა შუამავლის როლი რეგიონულ საკითხებში. მაგალითად, 2023 წელს სწორედ პეკინის შუამავლობით აღდგა ირანსა და საუდის არაბეთს შორის დიპლომატიური ურთიერთობები. ისრაელი რეგულარულად ახორციელებდა სადაზვერვო და დივერსიულ ოპერაციებს ირანში. ისრაელის სამხედრო წვრთნები აშკარად მიუთითებდა შესაძლო სამხედრო თავდასხმის გეგმაზე, თუკი ირანი „ბირთვულ ზღვარს“ გადაკვეთდა. აშშ-ის პოზიცია ასეთი იყო: ბაიდენის ადმინისტრაცია ცდილობდა დიპლომატიური არსების შენარჩუნებას, მაგრამ პარალელურად ისრაელთან ერთად განიხილავდა „სამხედრო ვარიანტებს“ იმ შემთხვევაში, თუ ირანი ოფიციალურად გამოაცხადებდა ბირთვული იარაღის შექმნის განზრახვას¹⁴⁷.

2024 წლისთვის IAEA-ს მონაცემებით, ირანს უკვე ჰქონდა ტექნოლოგიური პოტენციალი ბირთვული იარაღის შესაქმნელად. მიუხედავად იმისა, რომ ირანი კვლავ ამტკიცებდა, რომ არ ცდილობდა ბირთვული იარაღის შექმნას. 2024 წლის მეორე ნახევრიდან ირანმა კვლავ გააძლიერა ურანის გამდიდრების პროცესი. ბირთვული ენერგიის საერთაშორისო სააგენტოს (IAEA) ცნობით, ირანს აქვს იმდენი გამდიდრებული ურანი, რაც ძალზე ახლოსაა ბირთვული იარაღისთვის საჭირო 90%-იან დონესთან¹⁴⁸. ერთ-ერთ ყველაზე საგანგაშო სიგნალად ისაა მიჩნეული, რომ ირანი წლებია, ზღუდავდა და ზღუდავს საერთაშორისო დამკვირვებლების წვდომას თავის ბირთვულ ობიექტებზე. სააგენტოს წარმომადგენლებისთვის კამერებისა და მონიტორინგის სისტემების გამორთვა სერიოზულ დაბრკოლებას წარმოადგენს მათზე კონტროლისათვის. ბოლო დროს ირანის ბირთვული პროგრამის გაძლიერებამ გავლენა მოახდინა რეგიონულ სტაბილურობაზე. ისრაელი ღიად აცხადებდა, რომ ირანი ბირთვულ იარაღთან ძალიან ახლოსაა და არ გამორიცხავს სამხედრო მოქმედებებს მის წინააღმდეგ. გარდა ამისა, სპარსეთის ყურის არაბული ქვეყნები: საუდის არაბეთი და არაბთა გაერთიანებული საამიროები, უკვე განიხილავენ თავიანთი ბირთვული უსაფრთხოების გაძლიერებას. რუსეთი და ჩინეთი ირანის პარტნიორობად გვევლინებიან, თუმცა ისინი ირანის მიერ ბირთვულ იარაღის შექმნას ღიად არ უჭერენ მხარს. ირანის ბირთვული პროგრამა ახლა ბევრად განვითარებულია, ვიდრე ათი წლის წინ იყო. მას აქვს წლების გამოცდილება გაზის ცენტრიფუგების დიზაინში, წარმოებასა და ექსპლუატაციაში. ეს არ არის სპეკულაციური – ეს ასახულია ატომური ენერგიის საერთაშორისო სააგენტოს (IAEA)

¹⁴⁶ Jazeera AL., Iran Expands Uraniums Enrichment to new highs. IAEA report, p. 56, 2025.

¹⁴⁷ Nadeen Ebrahim, "Iran's President Defends Uranium Enrichment after Europeans 'Trampled on their Commitments,'" CNN, September 24, 2023, <https://edition.cnn.com/2023/09/24/middleeast/iran-raisi-fareed-zakaria-interview-intl/index.html>

¹⁴⁸ IAEA.org – Irans Enriched Uranium Stockpile Report, p. 43, 2024.

რეგულარული მონიტორინგის ანგარიშებში, რომელთა გაკეთებაც გაგრძელდა მას შემდეგაც, რაც ტრამპის ადმინისტრაცია გამოვიდა JCPOA-დან 2018 წელს¹⁴⁹.

აქედან გამომდინარე, ვერც ერთი ახალი ბირთვული შეთანხმება ვერ დააბრუნებს ირანის შესაძლებლობებს იქ, სადაც იყო JCPOA-მდე. ის, რაც ირანელმა მეცნიერებმა შექმნეს, არ შეიძლება მარტივად განადგურდეს. ირანი რომ დათანხმდეს მისი ბირთვული პროგრამის სრულ დემონტაჟს, ეს ნაკლებად სავარაუდოა.

2025 წელსაც შეთანხმება არ არის აღდგენილი. ირანის ბირთვული პროგრამა აჩენს სამხედრო პოტენციალის ნიშნებს, რეგიონი კი გადატვირთულია სარაკეტო თავდასხმებით. ეს საერთაშორისო ასპარეზზე დაძაბულობას ქმნის. 2025 წელს ირანმა გააგრძელა ურანის გამდიდრება. საერთაშორისო ატომური ენერგიის სააგენტოს (IAEA) 2025 წლის მარტის ანგარიშის მიხედვით, ირანს აქვს ისეთი რაოდენობის გამდიდრებული ურანი, რაც თეორიულად საკმარისია ბირთვული იარაღის შესაქმნელად, თუმცა, ჯერ არ არსებობს მტკიცებულება, რომ ირანი პირდაპირი მიზნებისათვის ქმნის იარაღს. გარდა ამისა, ირანმა განაახლა და გააუმჯობესა ცენტრიფუგების სისტემა, მათ შორის IR-6 მოდელის, რომელიც ურანის უფრო სწრაფ და ეფექტურ გამდიდრებას უზრუნველყოფს.¹⁵⁰

ირანის მხრიდან ბირთვული პროგრამის გამჭვირვალობა შემცირდა: IAEA-ს ინსპექტორებს კვლავ შეუზღუდული აქვთ წვდომა რამდენიმე მთავარ ობიექტებზე. 2025 წლისთვის დონალდ ტრამპის პოზიცია ირანის ბირთვულ პროგრამასთან დაკავშირებით კვლავ მკაცრი და მკაფიოდ კრიტიკულია. ტრამპი კვლავ ამაცობს იმით, რომ 2018 წელს აშშ-მა გამოიყვანა ირანთან დადებული ბირთვული შეთანხმებიდან (JCPOA). 2025 წლის დასაწყისში სოციალურ მედიასა და საჯარო გამოსვლებში მან არაერთხელ აღნიშნა, რომ „ბაიდენის მცდელობები ირანთან მოლაპარაკების გახანგრძლივების ან განახლების მიმართულებით მხოლოდ ასუსტებდა აშშ-ის პოზიციას და აძლიერებს ტერორისტულ რეჟიმს.“¹⁵¹

ტრამპის სურვილია, აშშ დაუბრუნდეს „მაქსიმალური ზეწოლის“ პოლიტიკას, რაც გულისხმობს ირანის სრულ ეკონომიკურ იზოლაციას, სანქციების გამკაცრებას და საერთაშორისო ზეწოლის გაზრდას. მან ღიად დაუჭირა მხარი ისრაელის პოზიციას ირანის წინააღმდეგ და თქვა, რომ თუ საჭიროა, ირანი ძალით უნდა შეაჩერონ. აქედან გამომდინარე, აშშ და ირანი დიპლომატიურ ჩიხში იმყოფებიან. დიალოგის არხები პრაქტიკულად შეჩერდა. ორივე მხარე ერთმანეთს ადანაშაულებს შეთანხმებების ჩაშლაში.¹⁵²

ევროკავშირი ცდილობს შეასრულოს მედიატორის როლი, თუმცა, მისი ეფექტიანობა იკლებს. 2025 წლის აპრილში გერმანიამ, საფრანგეთმა და დიდმა ბრიტანეთმა ერთობლივად განაცხადეს, რომ ირანი არღვევს 2015 წლის ბირთვული

¹⁴⁹ Fitzpatrick, Mark Countering Irans Nuclear Strategy in 2025: Options and Challenges. London: International Institute for Strategic Studies, p. 68-76, 2025.

¹⁵⁰ Jazeera AL., Iran Expands Uraniums Enrichment to new highs. IAEA report, p. 104, 2025.

¹⁵¹ U.S Department of state: Press Briefing by the state Department Spokesperson, p. 99, February 13, 2025.

¹⁵² U.S Department of state: Press Briefing by the state Department Spokesperson, p. 103, February 13, 2025.

შეთანხმების (JCPOA) სულისკვეთებას და მოუწოდეს მას, დაუყოვნებლივ განაახლოს თანამშრომლობა IAEA-სთან¹⁵³. მანამდე კი, მარტში ისრაელის პრემიერ-მინისტრმა ბენიამინ ნეთანიაჰუმ ღიად განაცხადა, რომ ის მზადაა ერთპიროვნულად იმოქმედოს ირანის წინააღმდეგ, თუკი საფრთხე „წითელ ხაზს“ გადალახავს.¹⁵⁴

უკრაინის ომთან დაკავშირებული საერთაშორისო იზოლაციის ფონზე, რუსეთმა და ირანმა გააღრმავეს ტექნოლოგიური და ეკონომიკური თანამშრომლობა, რაც გარკვეულწილად ირანისთვის სანქციების გვერდის ავლის საშუალებას ქმნის. ჩინეთი არ გამოდის მკაფიო კრიტიკით ირანის ბირთვული პროგრამის მიმართ. 2025 წელს ამ ორ ქვეყანას შორის, კვლავ მიმდინარეობს თანამშრომლობა ენერგეტიკისა და ინფრასტრუქტურის პროექტების ფარგლებში. ჩინეთი მხარს უჭერს სტაბილურობას ახლო აღმოსავლეთის რეგიონში, თუმცა, იგი არ ჩარეულა მოლაპარაკებების პროცესში. საერთაშორისო ატომური ენერგიის სააგენტომ 2025 წლის მარტში გამოაქვეყნა მნიშვნელოვანი ანგარიში, რომელშიც ხაზგასმულია ირანის მხრიდან ინფორმაციის არაპირდაპირი დამალვა და კონტროლის შეზღუდვა. სააგენტო ირანს მოუწოდებს, დაუბრუნდეს გამჭვირვალობას და დაუშვას ინსპექტორების შეუზღუდავი წვდომა ყველა ბირთვულ ობიექტზე. ირანის ხელისუფლება ისევ აგრძელებს იმის ხაზგასმას, რომ მისი ბირთვული პროგრამა არის მხოლოდ მშვიდობიანი მიზნებისთვის განკუთვნილი.

ამას ისიც დაემატა, რომ მიმდინარე წლის ივნისში მხარეებს შორის პოლიტიკური ნდობის დეფიციტი გაგრძელდა, რამაც რეგიონული დაძაბულობა გამოიწვია და საერთაშორისო მასშტაბით ახალი კრიზისი შექმნა. კერძოდ, ირანსა და ისრაელს შორის შედგა სამხედრო დაპირისპირება, რაშიც აშშ-მაც მიიღო მონაწილეობა. აღნიშნული სამხედრო შეტაკება დიდხანს არ გაგრძელებულა. ამ სამხედრო შეტაკებების გაგრძელების შემთხვევაში შესაძლოა ფართომასშტაბიან საომარ მოქმედებაში გაზრდილიყო, რაც ბევრად გასცდებოდა ახლო აღმოსავლეთის რეგიონის ფარგლებს.

¹⁵³ European External action service: joint statement on Irans nuclear threat”, p. 75, March 20, 2025.

¹⁵⁴ Israel Prime Ministers Office, “Statement Regarding the Iranian Nuclear Threat”, p. 54, March 20, 2025.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Ansari A. The Politics of Nationalism in Modern Iran CUP. Ginko, 2014.
2. Anoushrivan, Ehteshami. The Foreign Policies of Middle East States: New Directions After The Arab Spring. 3rd ed. Boulder, CO: Lynne Reinner Publishers, 2023.
3. Cordesman Anthony H., Irans Military Forces and Warfighting Capabilities. Washington, DC: Center for Strategic and International Studies, 2007.
4. Ehteshami A. Molavi, R. Iran and International System (Durham Modern Middle East and Islamic World Series). Routledge, 2011.
5. Europeam External action service: “joint statement on irans nuclear threat”, March 20, 2025.
6. For a comprehensive list of remaining US sanctions on Iran, see Kenneth Katzman, “Iran Sanctions,” Congressional Research Service, April 14, 2017, <https://sgp.fas.org/crs/mideast/RS20871.pdf>.
7. Fitzpatrick Mark, Countering Irans Nuclear Strategy in 2025: Options and Challenges, London: International Institute for Strategic Studies, 2025.
8. Graham Thomas, Preventing Catastrophe: The Diplomacy of Nuclear Nonproliferation with Iran, Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 2022.
9. Heinonen Olli and David Albright, Unmasking Irans Nuclear Deception, Washington, DC: Institute for Science and International Security, 2023.
10. Israel Prime Ministers Office, “Statement Regarding the Iranian Nucelar Theart”, March 20, 2025.
11. IAEA org – Irans Enriched Uranium Stockpile Report, 2024.
12. Jazeera AL, Iran Expands Uraniums Enrichment to new highs, IAEA report, 2025.
13. Kelsey Davenport, “Timeline of Nuclear Diplomacy with Iran, 1967–2023” Arms Control Association, last reviewed January 2023, p. 48, <https://www.armscontrol.org/factsheets/timeline-nuclear-diplomacy-iran-1967-2023>.
14. Kelsey Davenport, “The Joint Comprehensive plan of action (JCPOA) at a glance,” arms control association, August 2022.
15. Leverett Flunt and Hilary Mann Leverett, Goung to Tehran: Why American Must Accept the Islamic Republic, New York: Metropolitan Books, 2013.
16. Matthew J. Brummer, Nuclear Choices: Power, Proliferation, and the International Order in the 21st Century, Cambridge: Cambridge Universiry Press, 2023.
17. Nader Habibi, “Iran’s Overeducation Crisis: Causes and Ramifications,” Crown Centre for Middle East Studies, Middle East Brief No, 89, February 2015, <https://www.brandeis.edu/crown/publications/middle-easbriefs/index.html>.
18. Nadeen Ebrahim, “Iran’s President Defends Uranium Enrichment after Europeans ‘Trampled on their Commitments,’” CNN, September 24, 2023, <https://edition.cnn.com/2023/09/24/middleeast/iran-raisi-fareed-zakaria-interview-intl/index.html>.

19. Patrick Clawson, "Iran's Presidential Election: The Economic Situation," Washington Institute for Near East Policy, Policy Watch 2799, May 3, 2017, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/irans-presidential-election-economic-situation>.
20. River Charles, Irans Nuclear Program: The Controversial History of the Islamic Republic of irans Nuclear Research and Uranium Enrichment ,2017.
21. Scott D. Sagan, "Why Do States Build Nuclear Weapons? Three Models in Search of a Bomb," *International Security*, Vol. 21, No, 3 1996, <https://www.jstor.org/stable/2539273>.
22. The New York Times, israels secret weapon against iran: A KILLER ROBOT? 18 september 2021.
23. U. S. Department of state, joint comprehensive plan of action (JCPOA), July 14, 2025.
24. U.S Department of state: Press Briefing by the state Department Spokesperson," February 13, 2025.